

НИКОЛАЙ ХАЙТОВ АЙШОВИЦА

chitanka.info

Близне ли ме дъх на минзухар и напечени от слънцето борови върхари, припомням си една отколешна пролетна нощ в пущинаците на Родопа.

... Нощ. В нощта огън, а край него се излегал и пуши чичо ми Гатьо с битпазарска сламена капела, широко, изпердашено от вятъра, преорано от грижите лице и прибулени от незнайна мъка сиви очи. Катърите, с които сме разкарвали вино по горните села, скубят край нас тревица и пръхтят. Гората ехти и се полюшват върхарите на забрисаните от вятъра борики. Нататък се тъмнеят настръхналите родопски баирчини. Появява хлад.

— Кръста... завий си кръста, че тая Айшовица е много ветровита! — грижливо ме настанява чичо, като забелязва, че тегля черджето, за да увия изтръпналите си от умората крака.

— Защо ѝ викат Айшовица бе, чичо? — гложде ме извътре детското ми любопитство.

Той очуква лулето си на бурето, дето се е подпрял, мушва го в пояса, похваща излеко единия, че другия мустак и подема с грапавия си простинал малко глас:

— Тъй се викаше дъщеричката на дедовия ти побратим — Кара Асан от Лясково... долу, що е махалицата, в Крива ряка... Помня го от времето, когато ходех с баща си на кираджилък, както ти ходиш с мене. Тоя край тогава беше турски, та минехме ли тъдява, не смеехме да преспиваме на открито, а се отбивахме все у Карата в Лясково. Едър един българомохамеданин беше тоя бащин аратлик, за навуца само му вървяха десет лакти шаяк... На лице — барачест и страшен, но имаше добро сърце, много се обичаха с баща ми и често се приглеждаха с армаганец. Карата му даваше от време на време я пърчова кожа за постилане, я катранец, а баща ми му носеше барут за шишането и сачми за авджилъка. Разбираха си от приказката, пък и на ракийца се спогаждаха. Докато си подаваха един другиму павурчето и мъгляха тютюня в едната одая, ние с внучката му Айшинка си играехме в другата. Много ми се радваше тя, Айше, когато ѝ гостувах. Затъжена беше за дружинка, че в дома на дяда си те бяха двамката. Баща ѝ от години караше аскерлък в Анадола, пък майка ѝ се беше поминала още като я родила, та Айшето бозаяла от коза, докато подрасне... Невем затова и личицето ѝ беше като пресник, а косите ѝ — черни, като в катран оваляни, и дълги чак до кръстчето. На това личице беше

отвъртяла едни теменужени очета — думица не ти е продумала, а всичко ѝ разбираш... Десетина години не зная дали имаше, а въртеше цялата къща... Дробеше ми кисело мляко, пълнеше ми джобовете с лешници, въртеше се на пета около мене и да имаше как да си постелеше косиците — за да легна, а трепушките ѝ, нанизани на шапчето, звънтяха ли, звънтяха като зилове.

Веднъж рекох и аз нещо да ѝ дам, та седнах и пробих с нажежена губерка шепа лешници и ги нанизах на огърле. Светнаха очите ѝ, като да бях изсипал в скута ѝ наниз от жълтици, но видя как си бях избол ръцете с губерката, помръкна изведнъж, грабна ръцете ми в своите и докато се извия да побягна — опари ги с устицата си... Това ни беше за последно... На другата пролет, когато минахме през Лясково, Айшинка я вече нямаше...

... Чичо ми Гатьо сбута главните. Разлетяха се искрици, сплетоха се синкави пламъчета с червени езичета и ни огряха. Стълпените край нас борики сякаш се стъписаха, а баирите станаха още по-далечни и се стопиха в нощта. Обади се отнякъде улулица и млъкна. Вперил очи, аз чаках с пробудена смътна тревога в душата.

— Ама какво е станало бе, чичо? Захвани отпърво — примолвам му се, изгубил всякакво желание за сън.

Чичо се примъква по-близо до огъня, вади лулата и започва отново да я тъпче.

— На това плетиво, детко, тогава дето се наплете, подръпна ли началото, не зная къде ще му излезе край, но щом питаш — да ти кажа. Всичко дойде от тая опустяла краста на Карата по авджилъка. Отишъл той край един овес да чака на пусия мечка. Дошла мечката, пукнал ѝ той, ревнола рунтавелата ѝ улот-полет — шумнала се в гъсталаците. Подире ѝ Карата. Той си знае къде се е провирал по тъмното, докато едни клоне го престърпали по кожата на гърбината. Уж мъничко само го одраскали, пък едвам си доуцал до дома. Не минало неделя — повлякъл левия крак, а до втората, не можел вече да го поклати. Баяли му врачки, записвали му ходжи, мазали го с какви ли не илачи — нищо не помагало. За едното чудо тоя планина човек осакатял. Нито мечките вече можел да гони, нито да сее, нито да оре. Подучил го тогава някой да се примолви на агата в Лясково — Амидаа, барем сина му да върне от аскера, от далечните чума̀ви места, да зарадва и сирачето — Айше.

Тоя изедник Амидаа имал неброена стока, играел си с пари, а с агите по-нагоре бил като гърне и коприва. Чуела му се думата по войнишките работи, но сърцето му не било сърце, а ключе.

— Ако сториш една работа и за мене, белким видя нещо и за твоя син — рекъл той на Кара Хасана, когато доуцал на патерица да му се помоли. — Искам от тебе да ми отвъртиш едно пасище за моите билюци в гората, но да е край селото... наблизо.

— Амидаа, ръцете ми чибука не държат, а ти...

— Трай де! — свъсил вежди Амидаа. — За тая работа тамам ти е потребен един чибук и две-три сухи хвойни. Другото пламъците сами ще свършат... Ще се отвори тогава мегдан и за моите овце — погладил той рижата си брадица и вперил очи в сакатия.

— Грехота е бе, ага — слисал се бащиният аратлик, — та нали гората е селска?... Научат ли сиромасите, ще ме пречукат.

— Рини се оттука бе, кюлхане с кюлхането! — викнал делибашевият. — Мене могат да пречукат ако я запаля, ама тебе, сакатия, няма да побарат. Пък и да не беше гората селска, нямаше да викам тебе да я палиш, ами щеше да си я запаля сам.

Изтръпнал Кара Хасан от тая работа дотам, че на връщане усетил как подминал дома. Опомнил се чак когато го лъхнал студеният вятър край селото. Оттам нагоре започвала гората, дето искал Амидаа да я запали — една гора за чудо и за приказ. Минавали сме я често с баща ми, когато се връщахме от горните села. Вървим и си приказваме, приказваме и вървим... свършват ни се приказките, кратят се и силиците, а гората се не свършва: сплели се ония клоне над главите ни, не се види пладнина ли е или заник, та баща ми току ме сръга: „Детко, я се въздърпай, татовото, на някоя борика, да видиш докъде се е извървяло слънцето!“ А гласът му кънти, като да е надянал гърне на главата си. Спрем ли някъде да си починат катърите, извъртят един оглавник мегдан и се издуят... — такава паша. А дивеч... дивеч имаше дотам, че дивите котки ловяха питомните по таваните, та се беше навъдила една зверовита порода, де що имаше по селата кокошки и петли, бяха ги издавили...

В тая гора бил пораснал и дядовият ти побратим — Кара Хасан: за бръстина на овцете, за дърва, за малини и къпини — все в нея. Нея обигравал той за белки, за мечки и зайци, а познавал всяка хралупа и всяка пътечка. Обичал гората и сърцето му не давало да я запали.

Месец, два минали, приближило Илинден, а той все не се решавал да уйдиса на Амидаа, но свършил колкото имали в хамбара житце и започнали да нагъват с Айшето коприва и картофи. Изтъняла ѝ шията на малката, а личицето колкото било бяло, още пребеляло. А Карата не умее да проси. По цели нощи скърцал одърът под него и блещукал чибукът му в тъмното. Мислел той и размислял, докато една вечер захапал чибук, побарал патерицата и хлопнал вратнята зад себе си... През нощта гората пламнала...

Заспалите лясковци разбрали по заревото, че има пожар. Пропукали пушки, емнало се цяло село да гаси, но огнените кълбуци се преваряли вече нагоре по стърнището. Изпръхналата от жегата гора запукала и се затресла. От сухата постеля по земята огънят пролазил и се пренесъл по кастрените за бръстина борняви дървета, а оттам се прихванала и цялата гора от реката нагоре, чак до високото било, дето минава цар Костадиновият калдъръм. Станало светло като ден. Селяните се щуркали край пожара: жените чупели ръце, мъжете псували, но нищо не помогнало. До призори изгоряло цялото стране. Олизал всичко огънят, до шумка, но прегорелите стебла останали да стърчат от край до край, побити като главни, почернели, страшни. Над тях кръжели и писукали птиците от изгорените гнезда. Катеричета, зайчета, сърнета, де що имало дребна живинка по леговища и хралупи — стопили се в огъня и останали да се белеят в пепелта само костиците им.

Изповядал се Кара Хасан после на баща ми:

— За гората, аратлик, жалих и не жалих, но за тия пилци ми беше жално до немай-къде. Хелем пък една: светнала се беше в жарта да брани рожбиците си тая майчица, опърлила крилцата си и там останала в пепелта. Още пърхаше, когато я намерих, и зееше с кълвунчето. Взех водица да ѝ капна, белким се посъживи, пък тя — капнах ли, потрепера с крилцата... свърши. Рекох си тогава: „Лошо стори, Кара Асане-е... горко ти! Хайде барем дано Айшинка на баща се порадва, пък мене — кучета ме яли.“

* * *

Горкият побратим на деда ти: едвам ли ще да се е надал, че толкова скоро ще го притисне лошото. По Илинден станал пожарът, а то връхлетяло около Богородица.

На тоя ден до пладне припичало. Айшето отишла надолу по реката да попасе козицата по градинските синори, а дядо ѝ седнал на двора да подкърпи един комшийски самар: това поработвал той, откак осакатял. По едно време станало душно и му се додрямало, та се поизлегнал и заспал. Спал, каквото спал, докато треснала гръмотевица и го събудила. Погледнал Карата и що да види: вятърът надувал едно тъмно облачище откъм заник. Замрачило се изведнъж небето, засвяткали светкавици, затрещели гръмотевиците и покапал дъжд. Засуетили се по улиците бабички да привикват децата, досетил се Карата за неговото и грабнал патериците да върви надолу да го прибере. Дъждът учестял. Гръмотевиците като че издънили небето, та започнал да се излива като из ведро. Текнали мътни вади по ожулените рътлини и се изсипали като по фуния в дълбокото дере, че нямало вече ни шумка, ни корен да ги спре. От селото се чувал тътен, като да събарял някой канарите на Персенк и от дерето блювнали в Крива рязка на талази, на талази три човешки боя пепел и вода, свила вършето на върбите и се емнала през градините, разпенена и бясна...

Спрял се Кара Асан на пътеката и се развикал:

— Айшинко-о-о! — а сам не чувал гласа си от гръмотевиците и грохота на пороя, що дънел пуцинаците. А водата все повече прииждавала, докатила Кара Асана и насмалко да го повлече, но смогнал да се примъкне на лакти и колене, вцепил се о една брежна канара и там останал. Вряла мътилката край него, обливала го с пепел и пясък, мятали се талазите, докато утихнал вятърът и прекапчил дъждът. До вечерта и реката се прибрала в старото си корито. Дошли тогава селяни да приберат попиления добитък, помогнали на Кара Асана да слезе от канарата и го завели дома. Цяла нощ висял мокър и изтръпнал старецът на дворната порта, дано си дойде Айшето. Дочакал зората, дочакал и изгрева, а най-сетне и нея... товарена напреки на един каракачански кон, посиняла, мъртва, с ройнати по самара косици... Намерили я били каракачаните надолу по брега на Руча рязка, засукана в една подмола, вкочанявала.

До вечерта и през цялата нощ Карата седял край нея като вдървен. Ни викал, ни плакал, ни мигал с очи. Потраквало само

чейнето му като на трескав, а власината му за едната само нощ побеляла до косъм. Разшавал се чак тогава, когато комшийските жени пригответи утринта жертвата за погребение. Щом я дигнали и понесли, той им се препречил и кимнал нагоре към Пърженаците:

— Нататък, комшулар!... — и закуцал подире им. След него — цяло село, да съпроводи жертвата и види какво е наумил да стори Кара Асан.

Вървели, вървели, докато стигнали глухите камъни. Там пътеката се провира между две канари; а сетне се дипли нагоре за опожарения балкан. Спрели на това място и там между канарите ги накарал Кара Асан да изровят гробчето на Айше. Щом я заровили, изправил се и рекъл:

— Който прекрачи тоя гроб, черен да стане като тия главни по странето! — кимнал към овъглените борики. — Я подпалих гората, е-е-ей, хора... Сам отвързах ламята, дето приживе ма закопа, и мене са пада пак да я вържа — врекъл се той и зачаткал с патерицата по камъка за към село.

... И зачувал Кара Асан Пърженаците край Лясково от хора и от жива стока. Направил си там колиба и подпрял шишането зад вратата... ако се мярнат овчарите на Амидаа. Негов Метко не се върнал от аскера; скапала го треската в оная чумава земя, но селяните не оставили стареца — приглеждали го, кое с картофки, кое с брашънце, а той карал дечицата им да му събират шишарки от гората, сушел ги на слънце и събирал в една рогозка семенцата, та засявал Пърженаците. Той сеел на шепи, а вятърът на облаци разпилявал тия крилатки по цялото стране, та скоро край прегорелите борики пораснал младеняк — буен и гъст младеняк, който спушил зяпналите деретини. А гробчето никой не посмявал да прекрачи, да мине по пътеката и поломи фиданките с паша или копито... Тъй се очувал тоя, гъстият борицаш, дето сега му викат „Айшовица“, за да напомня всекиму, кой как мине и подмине, за греха на дядовия ти побратим от Лясково — Кара Асана, и за горката Айше.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.